

Türk xalqlarının folklorundan örnəklər

SAYATLA HƏMRA
(dastandan parça)

Amma günlərin bir günü Sayat xan:

– Ey Həmra can, atanı yurdunuza qaytarsaq necə olar? Hər necə olsa, adı qaynatadır da, mən utanıram, – dedi.

Həmra:

– Yaxşı olar, – dedi.

Onda Sayat xan Aşıq Əhmədi çağırıb gətirib:

– Ey baba, oğlunu bizə tapşırıb, özün yurdunuza varıb, mal-mülklərinizə sərəncam verin, – dedi.

52. Onda Aşıq Əhməd naçar qalıb bir qəzəl¹ söylədi:

İndi mən gedərəm Azərbaycana,
Sayat xan, Həmranı sənə tapşırdım.
Sizləri tapşırdım qadir sübhana,
Sayat xan, Həmranı sənə tapşırdım.

Düşübdür əlinə bir əsli dana²,
Cəmalın vermə sən cümlə-cahana.
Yusif deyib salma onu zindana,
Sayat xan, Həmranı sənə tapşırdım.

Həmra gənkdir, bilmədiyin bildirin,
Dalaşmayın, üzünü siz güldürün.
Ya gözüm görməsin, məni öldürün,
Sayat xan, Həmranı sənə tapşırdım.

Əhmədin dünyada bircə fərzəndi,
Fələyin əlindən eylərəm dadı,
Belimin qüvvəti, könlümün şadı³,
Sayat xan, Həmranı sənə tapşırdım.

54. Əlqərəz, Sayat xan:

– Ey baba, Həmradan xətirçəm olun! – deyib bir söz söylədi:

Babacan, gedərsən Azərbaycana,
Qoca, oğlundan xətirçəm olgil,
Həmranı vermərəm cümlə-cahana,
Babacan, oğlundan xətirçəm olgil!

¹ Türkməncə mətndə şeirlər bəzən “qəzəl”, bəzən “ebyat” adı ilə verilir.

² ziyalı

³ sevinci

Bu gün xınalı yar yadıma düşdü,
Ağlım, huşum bütün sərimdən uçdu.
Göylərdən diləyim yerdə qovuşdu,
Babacan, oğlundan xatircəm olgil!

Oğlun üçün pünhan-pünhan yerim var,
Dürlü-dürlü incirim var, narım var.
Bundan çox da desəm, abrı-arım var,
Baba, sən oğlundan xatircəm olgil.

Yanımdan ayrılsa oğlun, axtarram,
Güləb suyu verib, könlün oxşaram.
Tanrı haqqı üçün əziz saxlaram,
Baba, sən oğlundan xatircəm olgil!

Sayat xan deyər, sözüm tutaram,
İnanmasan, baba, şahid gətirəm.
Əlim yatsa¹, üzün yelləyib yatıraram,
Babacan, oğlundan xatircəm olgil!

54. Əlqərəz, Sayat xan:

– Ey Banu kənim, yaxşı, şahənə libaslardan birini gətirin. Bir at yükü qızıl, iki qul xidmətçi ilə yola salağ, – dedi.

Sonra Aşıq Əhməd hər şeyin əncamını çəkdi, onu şəhərdən çıxarıb yola saldılar. Sayat xan və Həmra halallaşmış, Aşıq Əhmədi yurduna yola saldılar. Həmra Sayat xanın yanında qaldı. Aşıq Əhməd Sayat xanın köşkündən çıxıb yola düzəldi. Amma Məmməd xanın qarovullarına rast gəldi:

– Məgər sən yol kəsib soyan qaçaqsan, – deyib, Aşıq Əhmədi tutdular.

“Sayat xanın köşkündən gəlirəm” desəm, Həmranın başını bəlaya salaram” deyər, heç bir söz demədi. “Qaçaqsan!” deyib, Aşıq Əhmədi öldürmək istədilər. Aşıq Əhməd Şahimərdandan mədəd diləyib bir qəzəl dedi:

55. Pirim Şahimərdan, ya baba Qəmbər!
Yetişər² günlərim gəldi, əzizim!
Aşıqların piri – Yusif peyğəmbər,
Yetişər günlərim gəldi, əzizim!

Bir təzə qul idim, soldum, xar oldum,
Zalımlar əlində bir əsir oldum.
Pirim Əli didarına zar oldum,
Yetişər günlərim gəldi, əzizim!

¹ yorulsa

² Ölüm saatının yetişməsi nəzərdə tutulur.

Kimiləri şahdır, kimisi – vəzir,
Kimsəyə zülumdür, kimsəyə cəbir.
Ey Darqan baba, ya Şeyxi Kəbir,
Yetişər günlərim gəldi, əzizim!

Çoxdur bir Allaha naleyi-zarım,
Soltan Xupbə bu gün ol dəstgirim¹,
Yaradan Allahım, ya birəbirim²,
Yetişər günlərim gəldi, əzizim!

Allahı yad edər bu yazıq qulu,
On iki imam ilə on yeddi vəli,
Hümmətin yetişsin, ya pirim Əli!
Yetişər günlərim gəldi, əzizim!

Aşıq Əhməd söylər, eşitgil sözüm,
Sərgərdan qalıbdır yolunda gözüüm,
Məhəmməd Mustafa ümməti özüm,
Yetişər günlərim gəldi, əzizim!

56. Əlqərəz, bu vaxt asimanda bir bölük durna Azərbaycan tərəfə uçurdu.
Aşıq Əhməd durnalara bir qəzəl dedi:

Durnam, getsən Azərbaycan elinə,
Varsan, nazlı yara salam degil³ sən,
Ürək-bağrım dilü-dilim⁴ bölünür,
Varsan, nazlı yara salam degil sən.

Kəndir ilə bağladılar əlimi,
Şahimərdan bənd eylədi yolumu.
Durnam, varsan mənim ərzi-halımı,
Qohum-qardaşlara salam degil sən.

Yaman yola düşən tanrıdan tapar⁵,
Qiyamət günündə ərəsət qopar.
Durnam, mənim arzumu ol yara apar,
“Didar qiyamətə qaldı” degil sən.

Burdan getsən Azərbaycan elinə,
Qara bağrım axsın suyun yerinə.

¹ köməyim

² yeganə, tək

³ de

⁴ dil-ürək

⁵ tanrı cəzalandırar

Varsan degil alagözlü Şirinə,
“Aşıq Əhməd yarın öldü” degil sən.

57. Əlqərəz, ondan sonra qaravulbaşı:

– Bu kişi kəramət sahibidir. Ey baba, sən durnaları yanına düşürə bilsən, səni azad edərik, – dedi.

Aşıq Əhməd durnalara tərəf bir qəzəl dedi:

Təpəsində şahlıq laçın uçarsa,
Yarəb, necə olur halı durnanın?
Çığaları tel-tel olub bölünə,
Onda necə olur halı durnanın?

Bu durnalar həmdəm olub həmişə,
Çəkilər səhraya, varmaz qamışa.
Bəylər cığasını qaplar¹ gümüşə,
Sayrıssa göy, titrər dili durnanın.

Durnam, hova² uçma, gözün qamaşar,
Necə tərif etsəm, sana yaraşar.
Al³ havada gözün uzağa düşər,
Bülənt⁴ dağdan aşar yolu durnanın.

Mən bir biçarəyəm, könlüm kəminə⁵,
Əyəm⁶ şəfa versin könül qəminə.
Yaz olsa, düzlənər iraq zəminə⁷.
Qış olsa, Bağdaddır eli durnanın.

57. Əlqışsa, durnalar Aşıq Əhmədin üstünə enməyə başladılar. Bu kəraməti görüb, sərdar:

– Ey baba, durnaları öz yoluna göndər! – dedi.

Qoca Əhməd bir qəzəl söylədi:

Məni azad etdiniz sizlər zalımdan,
Bölük-bölük olub, qaç indi, durnam!
Xəbər aldınız siz mənim halımdan,
İndi öz yoluna uç, indi, durnam!

İndi gözlə Azərbaycan yolunu,
Dərin bağlarından qızıl gülünü.

¹ qaplayar

² günə

³ isti

⁴ hündür

⁵ miskin, yazıq

⁶ əyə, sahib

⁷ uzaq yerlərə uçar

Şirin yara varıb deyir halımı,
Sən bu zalımdan qaç indi, durnam!

İki durnam vardır ağı-qaralı,
Birisinin əndam-canı yaralı.
Haqdan buyruq olsa, biz də vararıq,
Azərbaycan sarı uç indi, durnam!

Əhmədi ölümdən etdiniz xilas,
Qoca Əhməd sizdən çox gördü ixlas.
Mədət verdin sizə ol Xızır İlyas,
Hümmət eylə, dağdan aş indi, durnam!

59. Əlqərəz, durnalar öz yoluna uçub, rəvan oldular. Qaravullar bu vəqəni görüb: “Bu qoca kişi övliyadır” deyib qoca kişinin bəxşişlərini, qızıllarını verib azad etdilər. Aşıq Əhməd: “Hardasan, Azərbaycan?” deyib, yola rəvan oldu. Neçə mənzil yol yorub Azərbaycan vilayətinə daxil oldu, sağ-salamat Gülşirin yanına qovuşub namaz ibadətlə məşğul oldu.

X. 60. İndi sözü Sayat xan ilə Həmradan eşidin. Aşıq Əhməd uzaqlaşandan sonra ikisi də qızıl köşkün içində işrətə başladılar. Bir gecə səhər vaxtı Sayat xan uykudan oyandı, Həmra oyanmadı. Ondan Sayat xan: “Həmraya bir dəstə gül alıb gələyim” deyib yerindən durub bağ seyrinə getdi. Ondan bir az sonra Həmra da oyandı. Gördü Sayat xan yox. Həmranın könlünə gəldi: “Sayat xanın məndən başqa da yarı var”. Bu vaxt Sayat xan bir dəstə güllə gəldi. Onda Həmranın könlünə şübhə düşdü:

– Ey Sayat xan, sizin kimi şahzadə xanıma bağa tək getmək çox ayıbdır, – deyib, bir neçə yerdən misal çəkib sazı alıb bir söz söylədi:

61. Sabah sabah çıxma, pərim, gülkeştə¹,
Zülfün pərişan olur, yeldən ayıbdır.
Bir yandan rəqibin tənə sözləri,
Bir yandan ulusdan, eldən ayıbdır.

İki aşıq bir-birinə yetəndə,
Bülbüllər oxuyub nəğmə deyəndə,
Ağ biləklər dal gərdəndə ötəndə,
Kəmər əzilməsin, beldən ayıbdır.

Sevdiyim, giribsən bir əlvan dona,
Qorxuram, qarıçqay² üstünə qona.
Qaqıldaşmayın, qazlar, ürkməsin sona,
Hər su çalxananda göldən ayıbdır.

¹ gül seyrinə

² kiçik bir quş

Sevdiyim, səhərlər çıxsın seyrana,
Qorxuram aşıqlər oduna yana.
Rizasız zülfünə dəydirmə şana¹,
Bir teli üzölsə, zülfdən ayıbdır.

Aşıq Həmra deyər, dinim, imanım,
Müjganın xəncəri axıtdı qanım,
Hər süzgün baxışın alaydı canım,
Dediyim fitnə söz, dildən ayıbdır.

62. Əlqıssa, Sayat xan:

– Ey Həmra, sən oyanmadın, mən səni gül ilə oyadım, deyib gəldim, – dedi.
Ondan sonra yenə öpüşüb, qucaqlaşib bu gecə də yatdılar. Səhər dan açılarda
çardağ tərəfə baxanda gördü ki, günün şöləsi gülə düşüb, gülün şöləsi günə
düşübdür. Həmra gəlib:

– Ey Sayat xan, əcəb çardağ seyri vaxtıdır. Bağ seyrinə varalım, – dedi.

Onda Sayat xan:

– Mənim züflərim pərişan olubdur. Mən zülfümü şanalayıb² gələrəm. Sən
get, – dedi.

Onda Həmra bağa xeyli tamaşa etdi. Ancaq Sayat xan gəlib çıxmadı. Həmra
Sayat xanın yanına varıb gördü ki, saçını darayıb oturubdur. Həmra gördü ki,
Sayat xanın üzündən puçur-puçur tər axıb tökülür. Üzü on dörd gecəlik ay kimi
olubdur. Onda Həmra onu görüb sinəsində tab-tağəti qalmadı, sazını əlinə alıb
Sayat xan tərəfə bir söz dedi:

– Hər sabah gəzəydim güli-gülşəndə,
Bağlar arasında oldum əsir³.
Zülfü tatar⁴ şəkliində, mina gərdənli,
Sevdiyim, əlində oldum əsir.

Müşki-ənbər muylarına⁵ düzülmüş,
Xumarlanıb, ala gözlər süzülmüş.
Balla şəkər ləblərində əzilmiş,
Zülfü zərəfşanlı, müşki-ənbərli.

Naxışlı öylərdə, ağ otaqlarda,
Bülbül fiqan eylər solı-sağlarda.
Puçur-puçur yaşlar al yanaqlarda,
Sular zəncirlənmiş, çün üzü tərli.

Nə səbəbdəndir ki, gül bənizi sapsarı.
Həsərdindən bağrım başı min para.

¹ daraq

² darayıb

³ əsir, kölə

⁴ tatarlardakı kimi zülf (türklər nəzərdə tutulur)

⁵ saçlarına

İki məmən bənzər ol qoşa nara,
Alma zənəxdanlı, üzü gülərim.

Göydə bulud oynar, dəryada mahı¹
Səni görən aşiq çox çəkər ahı.
Həmra bir gədədir, sən cahan şahı,
Sənin tək görmədim bir simu-zərli.

64. Əlqıssa, Həmra Sayat xan ikisi də qoşulub getdilər. Həmra:
– Sayat xan, bağ seyrinə varalım, – deyib, əlinə saz alıb bir söz dedi:

Şikəstəm, qəm evində sayılam,
İşim oldu nalə ilə zar indi.
Çox zamanlar arzusunu çəkərəm,
Danış indi, dalaş indi, yar, indi.

Mənim yarım bu ölkədə sağ ola.
Qoynun içi cənnət ola, bağ ola.
Güvənmişəm, dəyirmandan ağ ola,
Kağız indi, bəyaz indi, qar indi.

Ləblərində baldan özgə ab olmaz,
Məgər bu hüsnə mahitab² olmaz.
Yanağına gül qonçəsi bab olmaz,³
Narınc indi, turunc indi, nar indi.

Qurban olum, bülbülünə, gülünə,
Bal əzilmiş dodağına, dilinə.
Hər tərəfdən sarmaşıbdır belinə,
Saçın indi, hörük indi, mar⁴ indi.

Həmra deyər, məqsədinə yetişsə,
Yetişibən eşq oduna tutuşsa,
Sənin ilə dövrənini sürərsə,
Namus indi, qeyrət indi, ar indi.

65. Əlqərəz, Həmra ilə ikisi də güllü geyib, Sayat xan qaşlarına vəsmə qoyub, gözlərinə sürmə çəkib, üzünə al çəkib kəvizlər ilə bağ seyrinə vardılar. Amma Sayat xanın iki bağı vardı. Birinə Ketde⁵ bağ, birinə Gülşən diyərlərdi. Ol bağda Sayat xanın geyikləri vardı. Sayat xan:

¹ balıq

² Ay

³ müqayisə edilməz

⁴ ilan

⁵ Böyük

– Ey Həmracan, bu geyikləri gördünmü? Sizin yurdunuzda da bu cür geyiklər varmı?

Onda Həmrə:

– Ey Sayat xan, bunlar, görünür, bura azıb gəlibdilər. Onların əsl məkanı bizim yurdumuz olur. Buna bizim eldə ceyran deyə adlandırırlar, – deyib, sazını əlinə alıb, Həmrə can bir şeir dedi:

66. Sərim qurban olsun səni görənə,
Bizim elin ceyranısan, maralı!
Bizim eldən buralara gəlibdir,
Öz elimin ceyranısan, maralı.

Axar çeşmələrim suyla dolduran,
Səralıban gül bənizim solduran,
Ərəb atım, yavru tazım öldürən,
Öz elimin ceyranısan, maralı.

Uzaqdan ağ görünər ceyranın özü,
Dəpəsində¹ vardır qoşa buynuzu.
Seyr edib gəlibdir dağ ilə düzü,
Bizim yerin ceyranısan, maralı.

Ceyran gedib dağ başını dolanıb,
Dolanıban, çeşmələrdən sulanıb²,
Aşıq Həmrə, heyran olar, aylanıb³.
Bizim elin ceyranısan, maralı.

67. Əlqıssa, Sayat xan:

– Mənim bir neçə laçın quşlarım vardır, – deyib, Həmrəni alıb yürüməyə başladı.

Bir hovuzun başına varıb orda oturub laçın quşları gördülər. Onu görüb Həmrə başını yırğaladı. Sayat xan:

– Ey Həmrə, neçin başını yırğaladın? – dedi.

Onda Həmrə:

– Bu quşların məkanı da bizim eldir, – deyib, bir söz söylədi:

Qışın zəhmin çəkib yaza çıxanda,
Əriyib tökülər yağlı tərmanın.
Tər çəmən üstündə təbil çalanda,
Günəş dəysə, düşər pəri⁴ tərmanın.

¹ təpəsində

² su içib

³ baxıb

⁴ lələyi

Qoşquya yaraşır yüyruk¹ alaşa²,
Sağından atlanıb, solundan düşə.
Təbillər çalına, tərlan uçuşa,
Batar dırnaqları qana tərlanın.

Ovun alıb, uca göyə atılsa,
Ərş üstündə qanadları çatılsa.
Bilməzlikdən³ min tümənə satılsa,
Cığası, şıkarı, özü tərlanın.

Havaya uçanda məst olub dönə,
Ovun alıb tərlan tacına qona.
Qatardan ayrılıb yaşılbaş sona,
Düşübdür bilməzə⁴ dağı tərlanın.

Tərlan uçub üstümüzdə hərlənər,
Tutub yaşılbaşın saçın cığalar.
Oturan qazılar, duran ağalar,
Həmra deyər, keçdi ovu tərlanın.

68. Əlqərəz, Sayat xan:

– Ey Həmra, yürü, bizim çarhovuza varalım, – dedi.

Öncə varıb böyük gölün yanına çıxdılar. Gördülər ki, hovuzun içində yaşılbaş sonaların biri cumub baş vurur. Biri çıxıb yürüyür. Bunu görüb Həmra bir qəzəl söylədi:

Gəlir idim yaşılbaşə uğradım,
Sonam bizi görüb, üzməyə düşdi.
Özüni atırdı dərya dibinə,
Aldı qələmlərin yazmağa düşdi.

Bir xəyal eylədim – bükülüb yatam,
Dəstimi uzadıb sonanı tutam.
Bir fikir eylədim daş belə atam,
Yürəyim dözməyib azmağa düşdi.

Dərər idim qonçasından, gülündən,
Qucar idim yarın incə belindən.
Cüda düşdüm xan Sərvinin elindən,
Könlüm talvas urup⁵ gəzməyə düşdi.

¹ sürətli

² at

³ naşılıqdan

⁴ tanımadığı

⁵ havalanıb

Sərviimdən ayrılıb düşdüm irağa,
Gözüm yaşa doldu, könlüm fərağa.
Silkinib sonalar düşdü qırağa,
Əyricə tellərin yazmağa düşdi.

Həmra girifdardır¹ yarın özünə,
Tel tökülmüş gərdəninə, üzünə.
Mayıl oldum sonaların gözüne,
Xumar gözlərini süzməyə düşdi.

69. Əlqissə, Sayat xan söylədi:

– Banu kəniz, bu oğlanın sözü mənə yaman əsər eylədi. Hər sözündə “Sərvinyaz” deyib çox həlak olur. Məgər öz yurdunda “Sərvinyaz” adlı bir yarı olub. Əgər yenə “Sərvinyaz”, “Sərvi” deyib söyləsə, dəqiq görərik, – deyib yürüməyə başladılar.

Gördülər ki bir daşın üstündə üç kəklik oturub oxuyur. Həmra onları görüb:

– Bizlər də Sayat xan, Sərvinyaz üçümüz otursaq, – deyib bir qəzəl söylədi:

Qış dolandı, bahar oldı, yaz oldı,
Avazı qulağıma gəldi kəkliyin.
Ağlamadım, oynamadım, gülmədim,
Həvəsi canımda qaldı kəkliyin.

Yanağına zülfü düşər pərişan,
Könlüm istər ala gözlü laçını.
Aldadıb ovdan qoyar alqır² laçını,
Xətti-xalı, siyah zülfü kəkliyin.

Çox sayatlar aldanallar alına³,
Könlüm həvəs edər qoşa xalına.
Bərabərdir çahar köşənin⁴ malına,
Qəh-qəh vuran gülüşü var kəkliyin.

Göy paltar geyinib gəşt edər düzü,
Qolları xal-xal, ayağında qırmızı,
Cığalı, şıkarlı, sürməli gözi,
Xətti siyah, zülfü, xalı kəkliyin.

Həmra deyər, yar həmişə xəndandır,
Yurdumuzda qalan ol Sərvicandır.
Ləldir, gövhərdir, dürri-mərcandır,
Qara qızıldandır lələyi kəkliyin.

¹ mübtəla, düşər

² cəld (ovunu cəld tutan heyvanlara deyilir)

³ hiylə

⁴ dörd köşə, dünyanın dörd bucağı nəzərdə tutulur.

70. Əlqərəz, Sayat xan Həmranın yaxasından tutub:

– Ey oğlan, yurdunuzda qalan nə Sərvidir? – dedi.

Onda Həmra: – Ey Sayat xan, “Sərvi” deyilən bir ağac vardır. Atam yeddi dəfə Həcc qılanda, Məkkənin yolundan iki ting gətirib əkibdir. Bunlar çox yaxşı boy atdı. Onun kölgəsində müdam eyş-işrət sürüb yatardım. Onu hər zaman yadıma salaram, – dedi.

Onda Sayat xan: – Bizim bağımızda şahlara layiq hər nə növ ağac olsa, vardır, yürü axtarıb görəlim! – deyib, rəvan oldular. Bağın hər tərəfin axtardılar. O deyilən ağacı tapmadılar. Həmra:

– Ey Sayat xan, Sərvi deyilən ağac qış, yaz əlmüdam cavan qalır, yarpaqları da düşməz, – dedi.

Ondan sonra Sayat xan ilə Həmra hamama vardılar. Sayat xan isə:

– Ey Həmra, mənim səndən başqa yarım olmaz, – deyib, Həmranın qolundan tutub köşkə qayıtdılar. Yenə o üç kəkillinin yanından gəldilər. Həmra könlündə:

– Bizlər həm Sərvinyaz, Sayat xan üçümüz o kəkillitək ola bilərik. Yenə Sərvinyaz bir adama könül verməz, – dedi.

Həmra bir söz dedi:

71. Bir dua eyləyin, uluslar,əllər!
 Mənim ahım yara yetişərmə ki?
 Məğribdən məşriqə yetən ərənlər!
 Aşıq məşuquna yetişərmə ki?

Bizə hümmət versin ol ulu pirlər,
Onun hökmündədi zəri-zibalar,
Bir ah çəksəm, yanar yeddi qat yerlər,
Könlüm eşq oduna tutuşarmı ki?

Tamaşana gələr ağalar, bəylər,
Sürməli gözlərin məni məst eylər.
Yerindən ayrılan qərib kəkillər,
Yenə qəh-qəh çəkib gülüşərmə ki?

Mənim könlüm qüssə ilə qəmlərdə,
Yar yardan ayrılıb gəzər hər yerdə,
İki pəri olub həmdəm hər yerdə,
Bir-birinin qədrin bilərlərmə ki?

Bizdən aşnalığı yad olan Sərvi,
Bizi qəmdə qoyub şad olan Sərvi,
Əvvəldə Həmraya ad olan Sərvi,
Yadlar ilə oynayıb gülüşərmə ki?

72. Əlqərəz, Sayat xanın könlünə şübhə düşdü, qəhərləndi:
– Ey oğlan, Sərvi dediyin kimdir, desənə! “Yadlar ilə oynayıb gülüşərmə ki?” deyirsən, – dedi.
Onda Həmra:
– O cür kimsə yox. Bizim eldə yaxşı yemişlər¹ olur. Onun suyunu içərlər, – dedi.
Onda Sayat xan: – Bu sözlünə inanmam mən, öz yurdunda yarın vardır, – dedi.
Onda Həmra: – Mən and içsəm, inanarmısan? – dedi.
Sayat xan: – Əlbəttə, inanaram, – dedi.
Onda Həmra: – Mən sənə yurduğun andlarını bilmirəm, öz yurduğun andları var, deyim, – dedi.
Sayat xan: – Ayətqıl² – dedi.
Onda Həmra: – O dağa bu dağa... Axır mənə yaman and içdirdin, – dedi.
Onda Sayat xan: – Bu cür and olurmu? – dedi.
Onda Həmra: – Bizim yurdda ağır anddı, – dedi.
Onda Sayat xan: – Bu andın mənası nədir? – dedi.
Onda Həmra: – Mənası budur ki, “O dağa bu dağa” deyəndə “O dünya bu dünyada üzüm qara olsun” deməkdir, – dedi.
Onda Sayat xan: – İndi inandım, – dedi.
Həmranın könlündən bu keçdi: “Əgər Sayat xanı alıb öz yurduma varsam, sözümü eşitsə, nə qədər dayaq vurar, mənim dediyimə inandı”.
Ondan sonra Sayat xan alma dərib iylədi və ona atdı. Həmra göydə tutub dedi:
– Ey Sayat xan, aldadıb əlindən almanı aldım, sənə xəbərin yox, – deyib əlinə saz alıb dedi:

73. Ey agah olan müsəlmanlar,
 Halından qara gözlünün!
 Aldadıb almasın aldım,
 Əlindən qara gözlünün.

 Qaragöz ilə gözləşdim,
 Şirin söz ilə sözləşdim.
 Əyildim, kəmərin çəkdim,
 Belindən qaragözlünün.

 Oturdum, ocağın söndürdüm,
 Daş ilə aynasın qırdım.
 Ürküdüb sonasın qovdum,
 Göylündən qaragözlünün.

¹ meyvə

² de

Həmra deyər, barın aldım,
Alma ilə narın aldım.
Mən bu gün rızasın aldım,
Dilindən qaragözlünün.

74. Əlqissə, Sayat xanın könlünə şübhə düşüb:

– Ey Həmra, sən məni aldatdın, – dedi, – ey Banu kəniz, “o dağa bu dağa” deyilən and var mıdır? – dedi.

Onda Banu kəniz:

– Ondan and olmaz, buna “çoban andı” deyərlər. O oğlan sizi aldadıbdir, – dedi.

Sayat xan: – Əgər elədirsə, mənim ona sevgim bitdi, – deyib köşkə rəvan oldu.

Həmra gəlib gördü Sayat xan qırmızı libaslar geyib oturubdur. Onda Həmra sazını əlinə alıb Sayat xan və kənizlərə tərəf bir söz dedi:

75. Ey yaranlar¹, müsəlmanlar,
Yar qırmızı geyinibdir.
Qoşa xallar ağ üzündə,
Xal qırmızı geyinibdir.

Qurban olum qələm qaşa,
Yar cıqqasın taxar başa.
Ağ köksündə qoşa-qoşa,
Nar qırmızı geyinibdir.

Baxış var ceyran kimi,
Rəftarı var maral kimi.
İki zülfü şahmar kimi –
Mar qırmızı geyinibdir.

Yarım gələr gülə-gülə,
Gülüşi bənzər bülbülə.
Qırx min neçə qızlar ilə
Bax, qırmızı geyinibdir.

Gəl, Sayat xan, gedəlim bağa,
Yarım, bax sinəmdə dağa.
Həmranın canın almağa,
Yar qırmızı geyinibdir.

76. Qisası, Sayat xan:

– Ey Banu kəniz, bu oğlan hərdəmxəyaldır. Yurdunda Sərvi adlı yarı var, məlum oldu, – deyib, hirsə çıxıb getdi. Onda Həmra:

¹ Dostlar, tərəfdaşlar

– Kaş ki mənim yurdunda Sərvi adlı yarım olsa, sözün çin olsa... – deyib, bir qəzəl söylədi:

Səhər-səhər yar camalın sevdiyim,
Zülfü gərdəninə dolaşan kimi.
Qəndi-şəkər bulaşıbdır ləbinə,
Nazik gərdən yarım, qızıl gül kimi.

Yarım geyinibdir qızılı-ağları¹,
Ərzurumdan gələn qızılı ağları.
Geyginən qırmızı, çıxar ağları,
Nazik əndamlara dolaşan kimi.

Saqi, piyalənin qandır ayağı²,
Məclisdə saqinin qandır ayağı.
Sözün nədir, saxla, qandır ayağı³,
Kaş ki yalan sözlər ola çin kimi⁴.

Həmra diyər, heyranam yar camalına,
Məclisdə güvəndim yar camalına.
Xərac verərəm yar camalına,
Azı yeddi şəhər olsa, Çin kimi.

77. Qərəz, Sayat xan bir güldü, Həmraya bir kasa mey verdi. Həmra meyi içib bitirəndən sonra Sayat xan:

– Mənim şanıma da bir söz söylə! – dedi.

Həmra bir söz söylədi:

Qadir Allah bədr eyləmiş camalın,
İki qaşın sanki hilala dönmüş.
Görcəyin itirdim ağı xəyalım,
Dəli olub canım, mələk düşmüş.

Uca dağdan əncirlər düşən kimi,
Xallar arasına tün⁵ düşən kimi,
Əlifin altına nun düşən kimi,
Zənəxdan xalların hilala düşmüş.

Cadu gözlərinə tor düşən kimi,
Simurğun tənindən pər⁶ düşən kimi,

¹ ipək

² Piyalənin içində şərab olması nəzərdə tutulur.

³ badə mənasında

⁴ çin ola

⁵ qaranlıq

⁶ lələk

Damcı-damcı tər düşən kimi,
Ləbin istiliyi piyaləyə düşmüş.

Çıxmaq olmaz aşıqların zarından,
Xalın xərac alar Çin diyarından,
Mən ağlım itirdim, hüsnün barından
Görəndə bir əcəb xəyalə düşmüş.

Həmra deyir, ağlı yox dağ adamının,
Təpəsi gül olar bağ adamının.
Səhra dəlisinin, dağ adamının,
Gözləri sən kimi gözələ düşmüş.

78. Əlqıssa, Sayat xan Həmracan ikisi sevişib eyş-işrətə məşğul oldular.
Günlərin bir günündə Həmra:

– Ey Sayat xan, çox oturduq, bağ seyrinə çıxalım, – dedi.

Onda Sayat xan:

– Bu gün sarayı seyr edəlim, - dedi.

Onda Həmra bir qəzəl dedi:

Bu hüsnünə mayıl olub durmuşam,
Oxşatdım gözlərin humaya böylə,
Dedim: “Yar, gedəlim bağça seyrinə”,
Yar saxladı sabah ertəyə böylə.

Mənim yarım gözəllərin şahıdır,
Əlmüdam çəkdiyim onun ahıdır.
Xalı ulduz, üzü qoşa mahı¹dir.
Qol-qola tutuşub girsək saraya böylə.

Sənin qara gözün qıyqacı baxar,
Dal gərdənə qızıl kəmər taxarsan,
Güllü geyib bağ seyrinə çıxarsan,
Yaraşır boyuna sallansan² böylə.

Sözlərim nazlı yarın sözüdür,
Cənnət içrə huri, qılman özüdür,
Alı oğlu Məmməd xanın qızıdır,
Yarım girmiş güllü qəbaya³ böylə.

Mənim yarım suv⁴ içində sonadır,
Görən aşiq kabab olub yanandır.

¹ Ay parçası

² yerisin

³ paltar növü

⁴ su

Əl uzadıb piyaləni alandır,
Həmra deyər, gətir piyaləni böylə.

XI.79. Əlqıssa sarayı seyr edib, gəlib oturdular. O vaxt dıxarıdan bir avaz¹ çıxdı. Sayat xan:

– Xəbər alın, kimdir? – dedi.

Kənizlər varıb xəbər alıb gördülər Kamal xan deyilən qohumu gəlib. Amma Kamal xanın ardına düşüb vəkil və ağsaqqalların qızları da gəliblər. Sayat xan:

– İndi ki belədir, çarhovuzun başına varalım², – dedi.

Ondan sonra Kamal xanı çarhovuzun başına apardılar. Salam-kəlam etdilər. Onda ağsaqqalların qızları:

– Ey Sayat xan, Azərbaycan yurdundan sənin bağına bir yaxşı oğlan gəlibdir deyər eşitdik. Bizlər görməyə gəldik, – dedilər.

Onda Sayat xan:

– Bir canlı mənim bağına girə bilməz, – dedi.

Yenə:

– Siz mənim yaxşılığımıza şər atmağa gəlibsiz! – deyib, yanındakı qızları qovaladı.

Kamal xan:

– Ey Sayat xan, mənə görsətməsən olmaz! – dedi.

Onda Sayat xan Kamal xana “Sən getmə” deyib işarə etdi. O qızlar gedəndən sonra, Sayat xan iki kənizinə buyurdu:

– Həmra canı bəzəyib alıb gəlin, – dedi.

Kənizlər Həmraya güllü libaslar geydirib, gözünə sürmə çəkib, qaşına vəsmə qoyub bir neçə zərli libaslarla bəzəyib Həmra canı alıb Kamal xanın yanına gəldilər. Öncə Kamal xan Həmranı görüb heyran olub durdu. Amma Kamal xanın hüsni-cəmalını görüb Həmra lal olub durdu. Öncə Kamal xan:

– Ey Həmra, bir-iki kəlmə sözünü eşitmək istəyəm, – dedi.

Həmra başa düşmədi. Kamal xan fars idi³. Onu Sayat xan başa saldı. Onda Həmra:

– Mən bunun heç yerin görməsəm nə deyərəm? – deyir.

Kamal xan gürcü padşahının qızı idi. Kamal xan köhnə libaslarını çıxırıb, dərayi köynəklərdən geyib, qızıl cıqqasını sancıb Həmracanın o yan bu yanından fırlanıb ötüb keçirdi. Həmracan gürcü qızını görüb, misali-Sərvin gördüyü kimi sazını alıb bir söz dedi:

80. Bir salatın boylum sallanıb gəldi,
Gözümə sataşdı xalı gürcünün.
Ağlımı apardı bəs mən neylərəm,
Hasrəti canımda qaldı gürcünün.

¹ səs

² gedək

³ Burada fars kimi, daha sonar gürcü kimi təqdim edilir.

Örtüyü yaşıldır, geydiyi ala,
Boyu Sərvə bənzər, qaməti dala¹.
Dişi dürrə bənzər, ləbləri bala,
Hayıf türki deyil dili gürcünün.

Pirim Şahmərdan dövrənlər sürmüş,
Gözəllik hüsnü hər yana vermiş,
Badi-saba zülfün gərdənə yaymış.
Tökülər dörd yana zülfü gürcünün.

Bağçasında şeyda bülbul ötüşməz,
Ax uraram² nalam yara yetişməz.
Dərdim çoxdur, dərman əlimə düşməz,
Keçər üzüklərdən beli gürcünün.

Həmra diyər, dərəm yarın bağını,
Dolu içəm piyaləsin saqinin.
Gəzəm qapısında yar otağını,
Mən olum xidmətkar, qulu gürcünün!

81. Əlqıssa, Həmra sözünü tamam etdi. Bu vaxt Sayat xan qəhərlənib:

– Ey Həmracan, onları bu qədər tərif etdin... – deyib oturdu.

Amma Sayat xanın bir Qammaz deyilən kənizi vardı. O Sayat xanın qəhərləndiyini bilib Kamal xana:

– Yürüyün, bizim bağa varalım! – deyib, onu alıb yola rəvan oldu. Kamal xan gedəndən sonra Sayat xan:

– Ey Həmra, sən namərdlik etdin, gürcü qızını görüb, məndən keçdin, bivəfasan sən! – dedi.

Onda Həmra sazını alıb bir şeir dedi:

– Bircə gülər yüzlüm, cəbrayıl pərlim³,
Bir bütün cahana vermərəm səni.
Cəsədimdə canım, həm də varlığım,
Bu şirin canıma vermərəm səni.

Dağlarda maralsan, çöllərdə ceyran,
Bir tuti baxışlım, başına qurban!
Gəncə, Qarabağım, Şamaxı, Şirvan,
Külli Azərbaycana vermərəm səni.

¹ qanadlım

² Ah çəkərəm

³ qanadlım

Üzün bənzətdim bir qətrə suya,
Haqq¹ səni saxlasın, varasan² toya,
Tabıstan Termezə³, İraqdan⁴ Xoya,
Külli Gürcüstana vermərəm səni.

Gözəllər yığışıb getdi hamama,
Haqq səni saxlasın, dostum, amana!
Aşıq Həmra deyər, dönsə zamana,
Taxtı-Süleymana vermərəm səni.

82. Əlqıssa, ondan sonra Sayat xan tərs-tərs baxıb oturdu. Onda Həmra can Sayat xana baxıb əlinə sazını alıb bir əbyat⁵ dedi:

Bir salatın boylum, Sərvim, sənubər,
Ləblərində şirin, şəkər, bal olsun!
Cəmalın günəşdir, qamətin çinar,
Çəmənələr içində boyun dal olsun!⁶

Sürmələr çəkilməmiş ol qara gözə,
Dostum, yaşın yetsin, əlbəttə, yüzə.
Mən neylədim, sonam, nə dəydi sizə?
Bir qələt söz dedim, dilim lal olsun!

Üzünü bənzətdim aya, günəşə,
Sənin ilə dövrən sürsəm həmişə,
Asimanda mələklər eylər tamaşa,
Zənəxdən ətrafı bir cüt xal olsun.

Sənin geyindiğin atlas, dərayı⁷,
Gözəl cənnət olsun – köşkü-sarayın,
Həmra deyər, ayağında düpayı⁸,
Yaşıl kövüş⁹, altın, gümüş, ləl olsun.

83. Əlqıssa, onda Həmra bir piyalə şərab verdi. Sayat xan:

–Namərd əlindən mən şərab içməyəm! – dedi.

Sayat xanın hüsnü-cəmalına tərəf Həmra bir əbyat dedi:

¹ Haqq

² çatasan

³ Özbəkistanda şəhər

⁴ İrak

⁵ şeir

⁶ ağac

⁷ parça adları

⁸ başmağı

⁹ ayaqqabı

Gəl, pərim, gedəlim gülşən seyrinə,
Gülşən bağlarının barı var, barı.
Könlüm istər Azərbaycan elinə,
Muğan dağlarının qarı var, qarı.

Mənim ağı, qızılgülüm solubdur,
Hər bir günüm mənim min yıl olubdur.
Dedilər sevdinin diltör olubdur,
Demə bizdən ayrı yarı var, yarı.

Əcəl yetişməsə, kəfən biçilməz,
Rüsxət verilməsə, şərab içilməz,
Əlim yetişməsə, bəndi açılmaz,
Məgər ağ köksünün narı var, narı.

Qarlar əriməyir ala dağlarda,
Bülbüllər sayrışır solı sağlarda.
Sayasında¹ gün düşmədi bağlarda,
Orda bülbüllərin zarı var, zarı.

Acıqlanıb çəkdin üzə pərdəni,
İlahidən xub² çəkilməmiş gərdəni.
Aşıq Həmra, çağır Şahimərdanı,
On bir kənizi, qulu var, qulu.

Əlqıssa, Həmra sözünü tamam qıldı. Ona Sayat xan bir güldü. Həmra: “Sayat xanın kefi açıldı, dalaşmağın vaxtı keçdi” deyib qolunu onun boynuna saldı. Sayat yenə qəhərlənib oturdu. Həmra da qəhərlənib, sazını əlinə alıb bir bənd dedi:

Dəli könül, gəl gedəlim vətənə,
Orda sənə gözü yolda qalan var.
Qasid gərək bu yollarda getməyə,
Nazlı yarın ölkəsində talan var.

Gülə-gülə məni eylədin gülünc,
Yüz ağladım, bir şad oldum gülüncə.
Əl götürməmə ətəyindən ölüncə,
Məgər bizi yardan ayrı salan var.

Əcəlim yetişib, peymanım³ doldu,
Gül üzüm saralıb, beyxuda⁴ soldu.

¹ kölgəsində

² gözəl

³ vədə

⁴ havayı, gərəksiz

Dedilər: “Sevdiyin yarın yad oldu”,
Dedi, bəlkə, yeddi yaddan¹ gələn var.

Aşıq Həmra, giriftardır feilinə,
Közdü bağrım, kabab oldu üzünə.
İnanmaram ilqarına, sözünə,
Biilqarsan, ilqarında yalan var!

XII.85 Əlqərəz, ondan sonra Sayat xan:

– Ey Həmra can, mən səninlə zarafat elədim, – deyib, Həmranın əlindən tutub köşkün üstünə çıxıb oturdular. Şərab işib, məst olub oturdular. Bu vaxt iki atlı gəldi. Sayat xan kənizlərinə:

– Xəbər alın, kimdir? – dedi.

Öncə kənizlər xəbər alıb gəlib:

– Sizi atanız filan bəyə ərə verir, – dedilər.

Şad xəbər üçün mustuluq istədilər. Onda Sayat xan:

– Yaxşı xəbəriniz var mənə, – deyib hər birinə bir cam qızıl verib yolladı.

Amma bu işi Sayat xanın kənizi Qammaz kəniz gedib Həmra cana xəbər verdi. Olan xəbərləri bəyan etdi. Həmra eşidib qəhərləndi:

– Sayat xan kimi qızı hər yerdən tapa bilərəm, – deyib bir qəzəl söylədi:

86. Məhəbbətli könlüm açıb,
Onda ahu-zarım qaldı.
Züflərin hər yana saçıb,
Alagözlü yarım qaldı.

Qəriblikdə könül çağım,
Çoxdur sinəmdəki dağım,
Tər² açılan təzə bağım,
Gülşənim, gülzarım qaldı.

Hər bir səhər axın çəkib,
Gözdən qanlı yaşın töküüb,
Ceyran kimi oynar, qaçıb,
Maral gözlü yarım qaldı.

Mansur tək dara çəkildim,
Xəlil tək nara atıldım.
Yusuf tək Misirə satıldım,
Onda xiridarım qaldı.

¹ yad ölkədən

²təzə

Həmra deyər, öz elimdə,
Haqq-sanası var dilimdə.
Azərbaycanın elində,
Səlbi adlı yarım qaldı.

87. Əlqıssa, ondan sonra Həmra can bağdan çıxıb getməyə başladı. Qammaz kəniz gedib Sayat xana xəbər verdi:

– Ey Sayat xan, Həmra sizin sevinməyinizi eşidib, hirsələnib, bağdan çıxıb gəlir.

Onda Sayat xan bu sözü eşidib Həmranın ardınca gedib qəhərlənib:

– Ey Həmra, yaxşı yol olsun! – dedi.

Həmra Sayat xana baxanda gördü ki, çox qəhərlənib. Onda Həmra bir şeir dedi:

88. Maral kimi baxışların can almış,
Xəbər alın, xan Sayada nə oldu?
Aşıqın öldürüb yada can vermiş,
Xəbər alın, xan Sayada nə oldu?

Ağ üzündə vardır bircə cüt xalı ,
Ləblərinin vardır şəkəri, balı,
Mən bilmənəm, nədir gözəl xəyalı,
Xəbər alın, xan Sayada nə oldu?

Xəbər alın nazlı yarın nazından,
İpək niqabın alın yüzündən.
Saçı şahmar kimi dəyər dizindən,
Xəbər alın, xan Sayada nə oldu?

Söyləyəndə dürr saçılar sözündən,
Əlif tək boyundan, ay tək yüzündən.
Həmra deyər, ayrılmaram özündən,
Xəbər alın, xan Sayada nə oldu?

89. Əlqıssa, ondan sonra Sayat xan:

– Ey Həmra can, sən hayana getsən, mən də səninlə gedərəm.

Bu zaman Həmranın qəribliyi yadına düşüb, Sayat xana tərəf bir neçə söz dedi:

Maral kimi nə dolaşıb baxırsan?
Söylə, qurban olum şirin dillərə.
Şirin canım eşq oduna yaxırsan,
Dal¹kimi dolansam incə belinə.

¹ ərəb əlifbasındakı hərflərdən biri

Qaşların qaradır, gözün çıramı¹,
Sinəm üstə sızlandırma yaramı.
Mən qəribəm, tapa bilməm çaramı,
Bülbül kimi toxunsam da güllərə.

Düşüb eşqin dəryasını boylaram,
Kəsib ciyər-bağrım kabab eylərəm.
Mən bir qərib, yad ölkədə neylərəm,
Axıb gözdə yaşım, döndü sellərə.

Bir xalın Çın-Maçına vermərəm,
Özgə bağın alma-narın dərmərəm.
Həmra diyər, mən bu yerdə durmaram,
Gəl, Sayat, gedəlim bizim ellərə.

90. Əlqərəz, Sayat xan:

– Ey Həmra can, sizin yurduzuza müqəddəs ay-gün olanda gedərik, – dedi.

Qayıdıb köşkə gəldilər. Onda Sayat xan:

– Ey Həmra, gəl ikimiz də çiçək toplayalım, hər kiminki yaxşı olmasa, o iki öpüş versin, – dedi.

Həmra xan qəbul etdi. Həmra can qəsdən yaxşı düzəltmədi. Sayat xan Həmradan iki öpüş aldı. Yenə köşkə gəldilər.

91. Amma üç il tamam oldu. Bir gecə Həmra ah çəkib durdu. Sayat xan:

– Ey Həmra, mənim kimi yarın qucağında neçin ah çəkirsən? – dedi.

Onda Həmra can:

– Atamdan üç il möhlət alıb gəldim, üç il doldu, – deyib bir söz söylədi:

Boyun sərvə desəm qamətin tubu²,
Ağ üzündə xallar hindidir, hindi.
Gözəllər içinin xubu, məhbubu,
Sənin gözəlliyin incidir, inci.

Xudam saxlasın qoy dərəlpənadan³,
Dilini ayırma həmdü-sənadan,
Xan Sayadım, bu gün ata-anadan
Keçməli vaxtlarım indidir, indi.

İki qaşın bənzətmişəm hilala,
Yarım, səni görüb düşdüm bu hala.
Ləblərin şəkərdir, ağzın piyala,
İçməli çağların indidir, indi.

¹ çıraq

² tuba

³ zorluqlardan

Nazlım, bu canıma cəbr etmə betər,
Müjganın xəncərdir, canımdan ötər.
Səndən də bu gözəllik bir gün ötər,
Sənin gözəlliyin indidir, indi.

Eşqindən uğradım tükənməz dərdə,
Arzunu çəkərəm şamü səhərdə.
Aşıq Həmra diyər, qoşulub yurda,
Getməli çağların indidir indi!

92. Əlqərəz, Həmra can:

– Atamın çağırıldığını eşitdim, – dedi.

Onda Sayat an:

– Ey Həmra, sizin yurdunuza getsək, nələr vardır? – deyib, soruşdu.
Həmra cavab verdi.

Sayat xan:

Əcəm oğlu, mənim ağlım çaşdırma,
Bəy Həmrahım, sizin eldə nələr var?
Doğru söylə, məndən sirrin yaşırma¹,
Xan Həmrahım, sizin yerdə nələr var?

Həmra:

Bizim eldə seyrə çıxar gözəllər,
Bizim eldə ləb qoyarlar yanağa.
Qəndi, balı, şəkər-nabat yeyərlər,
Bizim eldə ləb qoyarlar yanağa.

Sayat xan:

Səni deyib düşsəm dildən dillərə,
Bülbül olub uçsam güldən güllərə,
Nəsib olsa, varsaq sizin ellərə,
Can Həmrahım, sizin yerdə nələr var?

Həmra:

Yürəgimin darıxmağı onadır,
Göllər dolu yaşılbəşli sonadır.
Sizin yurd guya aşpazxanadır,
Bizim yerdə ləb qoyarlar yanağa.

Sayat xan:

Qərrib bülbül olub könlünə düşsəm,
Sənin ilə qucaqlaşib öpüşsəm.

¹ gizləmə

Səni deyib ata-anamdan keçsəm,
Bəy Həmrəhim, sizin yerdə nələr var?

Həmrə:

Arçalı¹, qayalı dağları vardır,
Almalı, incirli bağları vardır.
Öpməli, qucmalı çağları vardır,
Bizim yerdə ləb qoyarlar yanağa.

Sayat xan:

Gəl, ikimiz bir məqsədə yetəlim,
Məhəbbəti məhəbbətə qatalım.
Qəm yeməgil, sizin yurda gedəlim,
Can Həmrəhim, sizin yerdə nələr var?

Həmrə:

Bizim elin bağçasında, bağında,
Bülbüllər sayrışır solu-sağında.
Nazlı yarın nazik ağ qucağında,
Bizim eldə ləb qoyarlar yanağa.

Sayat xan:

Gəl Həmrəcan dua edək pirlərə²,
Bahaəddin, Şahimərdan³ şirlərə.
Nəsib olsa, varsaq sizin yerlərə,
Can Həmrəhim, sizin eldə nələr var?

Həmrə:

Bizim yerdə alma bitər, nar bitər,
Qızılgülün dövrəsində xar bitər.
Xan Sərvinin alnından sallanıb ötür⁴,
Bizim yerdə ləb qoyarlar yanağa.

Sayat xan:

Ol necə daraqdır, sallanıb öylə?
Od vurma canıma, yandırmagil⁵.
Başqa yarın varmı, rastını⁶ söylə,
Bəy Həmrəhim, sizin eldə nələr var?

¹ Ardıclı (ardıc ağacı nəzərdə tutulur)

² müqəddəslərə

³ müqəddəs insanlar

⁴ Sərvinin alnını öpə-öpə keçər

⁵ yandırma

⁶ düzünü

Həmra:

Ol darağa dəysə yazın yelləri,
Sallaşar budağı, şaxı, qolları.
Əlvən olar yarpaqları, gülləri,
Bizim eldə ləb qoyarlar yanağa.

Sayat xan:

Bizim bağın alma-narını gördün,
Neçə vaxtdır burda dövrənlər sürdün.
Baxar olsan, lələzarımı gördün,
Bəy Həmrahım, sizin eldə nələr var?

Həmra:

Şasıpalar¹ mənzil-məkanlar, evlər,
Çölə çıxar çarvadarı, bəyləri,
Dolub axar bulaqları, çayları,
Bizim yerdə ləb qoyarlar yanağa.

Sayat xan:

Bizim bağı bağçalarda gül olar,
Səndən ayrılanın ömrü kül olar.
Aramızda neçə aylıq² çöl olar,
Can Həmrahım, sizin eldə nələr var?

Həmra:

Çöllərində qoyun,quzu, mal olar,
Aramızda neçə aylıq çöl olar.
Gözəllərin ləblərində bal olar,
Bizim eldə ləb qoyarlar yanağa.

Sayat xan

Xan Sayat der, məni etdin zarıncı,
Səni sevən neylər dünyanı, gənci³,
Bizim bağın alma, narı, turuncu⁴,
Xan Həmrahım, sizin yerdə nələr var?

Həmra:

Həmra deyər, rəngi-ruhum saraldı,
Yana-yana bağrım başı kül oldu,
Ağlımı, huşumu Sərvinyaz aldı,
Bizim yerdə ləb qoyarlar yanağa.

¹ Yaşayış yerinə deyilir.

² məsafə mənasında

³ xəzinə

⁴ meyvə

93. Əlqərəz, ondan sonra Sayat xan qəhərlənib:

– Ey Həmra can, əvvəl “Sərvi” deyirdin, indi “Sərvinyaz” deyirsən. Bu sözündən məlum oldu ki, yarın var sənin! – dedi.

Onda Həmra can dedi ki:

– “Sərvi” dediyim ağacdır, – dedi.

Onda Sayat xan:

– Ey Həmra can, Sərvi dediyin ağac olsa, sallanıb ötürmi? Yəqin ki, Sərvi deyilən qız var, – dedi.

Onda Həmra:

– Ey Sayat xan, mənə həmişə məndən şübhələnirsən, bahar erkən gəlsə, qiblə tərəfdən bir külək əsər, yarpaqlar o yan bu yana sallanıb ötməzmi? – dedi.

Onda Sayat xan dedi:

– İndi inandım, – dedi.

Yenə Sayat xan:

– Ey Həmra, sizin yurdda yaxşı paltar və yaxşı təamlardan nə vardır? – dedi.

Onda Həmra əlinə sazını alıb yurdunun tərifini bir qəzəllə bəyan qıldı.

94. Bahar olub yaz ayları gələndə,
Gülündə sarmaşır qızıl, ağları.
Almaları, meyvələri yetişəndə.
Ölkəsi doludur qara¹ bağları.

İkincidir onun Ar-Arı bağı,
Hər bir igidləri dəli nər² babı,
Bəy, xanları geyər zəri, zərbafı,
Sopuları³ geyər yaşıl-ağları.

Şəhri Bağdadında əkin əkilə,
Qatar nər mayalar yükə çəkilə.
Bellərinə dürlü yemiş tökülə,
“Ala” qovun, “bəg xusaynı”⁴ təkinləri.

Mərmərdir evləri, qara daşları,
Gölündə üzərlər yaşılbaşları.
Ağır dəstərxanlı⁵, nani⁶, aşları⁷,
Təzə qaymaqları, kərə yağları.

¹ böyük

² cəsur mənasında işlənmişdir.

³ sufiləri

⁴ qovun və üzüm çeşidləri

⁵ süfrəli

⁶ çörək

⁷ “xörək” mənasında işlənib.

Bahar olsa, yenə gələr yazları,
Gölündə çox olur quba¹ qazları.
Boyu uzun, beli incə qızları,
Həmranın canında Sərvi dağları.

95. Əlqərəz, ondan sonra Sayat xan:

– Ey Həmra, bu sözlərin düz olsa, səninlə birgə yurduna mən gedərəm, – dedi.

Banu kənizə:

– Ey Banu, var get. Atamdan iki qızıl yəhərli at gətir. Həmra ilə mən şikara çıxacağam! – dedi.

Amma Məmməd xanla Sayat xanın arası dörd fərsəh yol idi. Banu kəniz gedəndən sonra Həmra Sayat xanın xoş ovqatını görüb, əlinə sazını alıb, yeddi pərdədən tutub oxudu.

96. Safalı sevdiiyim burdan köçəndə,
Köçünü çəkməyə ağ maya gərək.
Vəsf eyləyib al şərəblər içəndə,
Dəyişib, məst olub axmaya gərək.

Bülbül pərvaz edər qonça güllərdə,
Könül pərvaz edər Muğan çöllərdə.
Ağır karvanları uzaq yollarda.
Qatarda nər yükü axmaya gərək.

Səba olsa, rəqib yolu tusula²,
Üstümüzə yazın yeli ösülə³,
Qoçaq ər igidin başı kəsilə,
Mərd oğlu ilqardan dönməsin gərək.

Həmra deyər, beş gün süfrəli dövrən,
Bir gün yetişər bu əcəl fərman,
Sayat xan, adına olayım qurban,
Gözəl bir sözündən axmaya gərək!

97. Əlqərəz, indi sözü Banu kənizdən deyək. Bir neçə mənzil yol yorub, Məmməd xan şahın yanına varıb təzim etdi. Məmməd xan:

– Ey Banu gül, nə ərzin var? – dedi.

Banu kəniz:

¹ qızılı

² itirə

³ əsə

– Sayat xan bibimiz¹ mənə sizə göndərdi. Varıb atamdan iki qızıl yəhərli at gətir, şikara çıxacağam, dedi, – dedi.

Amma Məmməd xan Sayat xana Qızılalma və Urgənçin arasında bir meydan bağışladı. Orda köşk-bağ-bağça qurub oranı Sayat xana verdi. “Qızılalma şəhərinə sən başçısan”, – deyib getdi. Məmməd xan bir quluna buyurdu:

– Varıb axurdan iki atı yəhərləyib al, gəl! – dedi.

Öncə qul varıb, atları yəhərləyib alıb gəldi. Ondan sonra Banu kənz atların birini minib, birini tutub yola rəvan oldu.

Beləcə Banu xeyli yol gedib, Sayat xanın yanına atları alıb gəldi. Öncə Sayat xan dedi:

– Ey kənzilər, mən öz əllərimlə sizlərə bir şərab verim, – deyib, kənzilərə şərab verib məst etdi.

XIII. 98. Sayat xan ilə Həmra can bir xurcun qızıl alıb, Həmranın atının sağrısına qoyub özü də kişi paltarı geyib, şahənə libaslarını ata qoyub, ikisi də ata minib: “Hardasan, Azərbaycan”, – deyib getdilər.

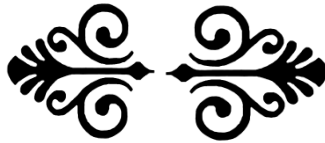
Amma kənzilərdən biri sirlərini anlayıb şərabdan az içmişdi. Tez huşu başına gəldi, gördü ki, Sayat xan Həmra ilə qaçıbdır. Kənz neçə mənzil yol gedib Məmməd xana ərz etdi ki, Azərbaycan vilayətindən Aşıq Həmra deyilən bir oğlan gəlib, gəzib, onun yanında qaldı. Sayat xan bibimiz bu oğlanla qaçıbdır, – dedi.

Məmməd xan qəzəbləndi, bu kənizi “Neçün əvvəldən xəbər vermədin”, deyib, öldürmək istədi. Onda kənz:

– Gədə padşahın işinə qarışa bilərmə? O bizim padşahımız, – deyib, cavab verdi.

Məmməd xanın qəzəbi qaçdı. Ondan sonra Məmməd xan Məmmədsöyün sərdarın qırx igidi ilə yenə beş yüz nökrər verib Sayat xanın izindən göndərdi.

Türkmən dilindən çevirən: *Almaz HƏSƏNQIZI*
filologiya elmləri doktoru, professor

¹ Qadınlara hörmət əlaməti olaraq müraciət forması